

FORSTEINET TRE I BJØRKEDALEN?

Sunnmørsposten 21/8-53.

AV FØRSTEKONSERVATOR INGE BRYHNI.

«Kongespeilet» er en lærebok i gode seder for kjøpmenn, hirdmenn og konger. Men selv om den skriver seg fra 1240–1260 tallet, har den mye å lære oss. Boken er formet som en samtale mellom far og sønn. I samtalen løp streifer de også borti merkelige ting, som varme kilder og vulkaner og andre forhold av naturhistorisk interesse. At de også den gang hadde evnen til å se seg om og undres over naturen rundt seg, er tydelig nok. Hør bare på dette sitatet som er hentet fra K. Audnes oversettelse:

Det er endå noko her i landet som må tykkja folk underleg, og det er med ei myr på Møre, som vert kalla Bjørke-

dals-myri for kva slags tre som vert kasta nedi der, og ligg der i tri vetrar, det vert til stein og slepper soleis naturi si, for um ein so kastar det på elden, so gløder det sidan berre som stein, endå um fyre det brann som tre. Og eg hev sett og halvt i hendene mange slike steinar som til halves var tre, det som hev stade upp or myri og det hitt stein, som hev stade nedi myri. No kan ein kalla det underlegt, for den myri ligg i ein skog der det er nøgdi av allslags ungtre, som ingen skade hev av det så lenge dei er grøne og i vokster, men so snart som eit tre vert nedhogge og det tek til å mørkna, og det då vert kasta i myri, da fær det stein-natur og slepper si eiga natur.

NORSKE MINERALHANDLERES FORBUND

— STIFTET 1982 —

B.B. PRODUKTER
BERGKRISTALLEN
B. GJERSTAD A/S
BJØRN STRØMNÆS
EINAR FIVELSDAL
FROLAND MINERAL CENTER
GEO-HOBBY A/S
GRENLAND STEINHOBBY
JOHANSSONS STENSLIPERI

KENT'S A/S
KONGLOMERAT, ELLEFSEN & CO.
NORSK STEIN-HOBBY
STEINHAUGEN, JENSEN & CO.
STEINKJELLEREN ROCK-SHOP
STENBODEN
STRYN STEINSENTER
THULITTEN STENHUS
TORGEIR T. GARMO

Sekretariat:
Postboks 30
N-4820 FROLAND

Bjørkedalen ligger i eidet mellom Straumshammen i Sunnmøre og Eid i Nordfjord. Kanskje har det lenge vært en viktig ferdelsåre over Bjørkedalen. Navnet Bjørkedalsmyra har tydeligvis vært kjent lenge, men det vites ikkje med sikkerhet hvor denne myra ligger. Det må ha vært syd for vannet i Sjørdalen. «Forsteinet tre» skulle imidlertid la seg finne som bruddstykker i steinurene og i bekkefarene. For noen tid siden fikk jeg se på en slik «tre stein». Den var funnet i en myr på nordsiden av Bjørkedalsvann. Steinen var fliset i begge endene, parallellfliset og lot seg spalte opp i ørtynne trevler. Med kniv kunne en spikke løs noen sprø spon. Farven var brungrå til grågrønn. Det hele kunne minne om en hasselkvist. Dette kan lede tanken hen til Arizona og de berømte forkislede trestammene som er funnet der. De er nesten en meter i diameter og lyser praktfullt i brun, blå og rød opal. Treets naturlige strukturer er bevart så fullstendig at en kan ane årringene. Kan «Tre–steinen» i Bjørkedalen representere et lignende fenomen – i så fall stå som noe enestående i

Norge?

Så vel er det dessverre ikke. Hvis Bjørkedalens «tre–stein» virkelig var dannet ved forkisling av tre, så ville den kunne risse glass. Det gjør den ikke. I steden lar den seg først forflise, så pulverisere til et glatt talklignende pulver. «Tre–steinen» er mineralet Asbest. Allerede Pon–toppidan var klar over dette. Presten Hans Strøm undersøkte Bjørkedalen i 1757 og i «Beskrivelse over Fogderiet Sundmør» skriver han om «det forsteinete treet»:

«Dette har i almindelighet længe været treet, som noget der ikke indeholdte en motsigelse eller fysisk umulighed; men ligesom Hr. Pon–toppidan i Norg. Naturl. Hist i D. Pag. 143 allerede har vist, at den såkalte Birkedals–Myr hverken frembringer petrifierende Vand eller virkelige Petrefacta, ja ikke engang de foregivne Petrefacta, som er intet andet enn Amiant–Stene (eldre navn for asbest. Forf. anm.); så kan jeg videre forsikre at Birkedals–Myren selv er en Fabel, og at der aldrig har været nogen særskilt myr til af saadant Navn, uden den i Skribentenes Hjerner.»

KENT a.s

Gaukås Stasjon, N-4860 Treungen
TLF.: (036) 45 893 - 45 903

ENGROS SALG AV:

- ★ HOBBY- & INDUSTRIMASKINER
- ★ UTSTYR & TILBEHØR
- ★ FOR BEARBEIDING AV STEIN
- ★ SMYKKEHALVFABRIKATA
- ★ SMYKKER
- ★ GAVEARTIKLER
- ★ RÅSTEIN
- ★ MINERALER

**KATALOGER/PRISLISTER
TIL REGISTRERTE
FORHANDLERE
& PRODUSENTER.**

Vedrørende de geologiske forhold i Bjørkedalen kan Hans Strøm berette at der fins endel kleberstein. Den ble brukt i verkstedene og for arbeidet bl.a. til blekkhus. Det gjelder her som overalt ellers i landet at folk tidlig ble klar over klebersteinens gode egenskaper. Våre forfedre kalte steinen for grjøt og forarbeidet gryter og kar av den. «Gryta» og «graut» kommer sannsynligvis av dette ordet.

Ellers beskriver Hans Strøm en «skjøn sandstein» som ligger rundt hele Bjørkedalsvann. Han må ha tenkt på de store kuppene av olivin-stein og serpentin. Disse bergartene betegner liksom marmor som monomineraske idet de er sammensatt av vesentlig bare ett mineral. I geologisk henseende representerer de et problem. Serpentin eksisterer ikke ved høye temperaturer. Forsøker en å varme opp, går mineralet over til olivin. Men olivin smelter først ved ytterst høy temperatur. Olivin-steinens opptreden i naturen tyder på at den har brutt seg form i jordskorpen som en halvfast masse. Den kan neppe ha kommet på plass i flytende tilstand. Olivin-stein har høy smeltetemperatur og hvis den skulle ha presset seg vei som en vanlig instrusjon, ville varmen ha «stekt» bergartene rundt. Men en slik innvirkning er ikke iaktatt på sidesteinen. Ved opptak av vann ved lave temperaturer omdannes olivin-stein langsomt til serpentin.

Vitringsflatene er derfor gjerne av bløt serpentin. Under denne prosessen frigjøres endel jern som oksyderes til rust. Derfor har olivin-stein-kuppene alltid en karakteristisk brun farge som er lett å dra kjensel på i terrenget. Asbesten opptrer gjerne i sprekker i serpentinit eller olivin-stein som regel er ikke tykkelsen av asbestlagene mer enn noen centimeter.

I følge først J.H.L. Vogt og senere også T. Gjelsviks undersøkelser er olivin-steinene på Sunnmøre konsentrert i soner som løper i øst-vestlig retning. Det kan synes som olivin-steinen opprinnelig lå i en horisont, men senere er blitt foldet etter øst-vestlige akser. Erosjonens nedhøveling av landskapet har senere etterlatt olivin-steinen i soner. Bjørkedals-olivin-steinen hører til en sone som går over Vanylven-Steinsvik-Bjørkedal-Horningsdal. Olivin-stein har i dag økonomisk betydning. Den knuses opp og brukes som støperi-sand i jernstøperier bl.a.

Denne sanden har den fordel fremfor vanlig sand at den ikke forårsaker silikose hos arbeiderne. Silikose er en kronisk lungesykdom. Den ytrer seg ved at det vokser ut knuter av bindevev rundt innåndete kiselpartikler. Men teknikken har nå funnet en rekke andre måter å anvende olivin-stein.

NORD-NORGES NYE STEINBUTIKK

Bertnes
Geo-Senter

H KVALNFS

Boks 36, N-8052 VALØSEN — Tlf. (081) 14 303

Bankgiro: 8902.32.65231 — Postgiro: 3 90 66 33

Bankforbindelse: A s Nordlandshanken

Smykkesteinsliperi — Steinsamling
Kjøp/salg stein og mineraler
Maskiner og utstyr for steinsliping til
hobby og industri
Halvfabrikata til smykkelaging

BE OM KATALOG